

دانشگاه شاهد

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: الهیات (علوم قرآن و حدیث)

عنوان

مطالعه تطبیقی صنعت التفات در تفسیر «المیزان فی تفسیر القرآن» و «

التحریر و التنویر»

استاد راهنما

دکتر رسول محمد جعفری

استاد مشاور

دکتر طاهره اختری

دانشجو

مرضیه حیدری

بهار ۱۳۹۴

شماره:	اظہار نامہ دانشجو	دانشگاه شاهد
تاریخ:		

اینجانب مرضیہ حیدری دانشجوی کارشناسی ارشد رشته / دکتری رشته الهیات (Ph.D) / دستیاری تخصصی گرایش علوم قرآن و حدیث دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد، گواهی می‌دهم که پایان‌نامه / رساله تدوین شده حاضر با عنوان؛ " مطالعه تطبیقی صنعت التفات در تفسیر « المیزان فی تفسیر القرآن » و « التحریر و التنبیر » " به راهنمایی استاد محترم جناب آقای دکتر رسول محمد جعفری توسط شخص اینجانب انجام و صحت و اصالت مطالب تدوین شده در آن، مورد تأیید است و چنانچه هر زمان، دانشگاه کسب اطلاع کند که گزارش پایان‌نامه / رساله حاضر صحت و اصالت لازم را نداشته، دانشگاه حق دارد، مدرک تحصیلی اینجانب را مسترد و ابطال نماید؛ همچنین اعلام می‌دارد در صورت بهره‌گیری از منابع مختلف شامل: گزارش‌های تحقیقاتی، رساله، پایان‌نامه، کتاب، مقالات تخصصی و غیره، به منبع مورد استفاده و پدید آورنده آن به طور دقیق ارجاع داده شده و نیز مطالب مندرج در پایان‌نامه / رساله حاضر تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب و یا سایر افراد به هیچ کجا ارائه نشده است. در تدوین متن پایان‌نامه / رساله حاضر، چارچوب (فرمت) مصوب تدوین گزارش‌های پژوهشی تحصیلات تکمیلی دانشگاه شاهد به طور کامل مراعات شده و نهایتاً این که، کلیه حقوق مادی ناشی از گزارش پایان‌نامه / رساله حاضر، متعلق به دانشگاه شاهد می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو (دست‌نویس): مرضیہ حیدری

امضاء دانشجو:

تاریخ:

۱۳۹۴ / ۳ / ۱۸

بسمه تعالی

معاونت آموزشی و تحصیلات تکمیلی
دفتر تحصیلات تکمیلی

تاریخ: _____

صور جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد **خانم مرضیه حیدری** به شماره دانشجویی **۹۱۷۵۶۵۰۰۵** دانشجوی
مقطع کارشناسی ارشد رشته **الهیات گرایش علوم قرآن و حدیث** ارزش ۲ واحد، رأس ساعت ۱۶ بهمدان ظهر روز شنبه
مورخ ۱۳۹۸/۰۱/۲۲ در محل آمفی تاتر دانشکده علوم انسانی دانشگاه شاهد،

تحت عنوان:

" مطالعه تطبیقی صنعت التفات در المیزان فی تفسیر القرآن و التحریر و التتویر "

تشکیل گردید

کمیته داوری پایان نامه کارشناسی ارشد پس از استماع دفاعیات و طرح پرسش های لازم در زمینه علمی و تحقیقاتی مرتبط با پایان نامه نامبرده
ارزشیابی نهایی نمود را به شرح ذیل اعلام نمودند:
پایان نامه نامبرده با نمره **۱۸** (به حد) و **تخریر و تفسیر** (به حروف) و با درجه **بسیار خوب** مورد تایید قرار گرفت. انگرفت.

امتیازات، طبق ماده ۲۰ آیین نامه آموزش دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته، مصوب جلسه ۷۱۴ مورخ ۸۸/۱/۱۵ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
حالی: ۲۰۰۰ بسیار خوب: ۱۸۹۹۰۱۸، خوب: ۱۷/۹۹۰۲۶، قابل قبول: ۱۵/۹۹۰۱۴، غیر قابل قبول: نمره کمتر از ۱۴

اعضای کمیته داوری پایان نامه کارشناسی ارشد	نام و نام خانوادگی	مرتبه علمی	نام دانشگاه	امضاء
استاد راهنمای اول	دکتر رسول محمد جعفری	استاد ارشد	شاهد	
استاد راهنمای دوم (در صورت وجود)				
استاد مشاور اول	دکتر طاهره انجری		شاهد	
استاد مشاور دوم (در صورت وجود)				
داور داخلی	دکتر حسن امیرشیراز		شاهد	
داور خارجی	دکتر حمید باقری		تهران	
نماینده تحصیلات تکمیلی (بدون نمره)	دکتر اسماعیل نصیری		شاهد	

توضیحات ناظر تحصیلات تکمیلی:

- حضور همه علمای بنیاد علمی شد و در صورت تایید تغییرات و اصلاحات مربوط به علم دفاع پذیر
- نام (در ۲ بند) اصلاح و تغییرات انجام پذیر

نام و نام خانوادگی ناظر تحصیلات تکمیلی: **علیه السلام انجام پذیرفته است**
تاریخ: **۱۳۹۸/۰۱/۲۲**
امضاء:

تقدیم به پیشگاه اولین مفسر قرآن خاتم الانبیاء

حضرت محمد مصطفیٰ (ص)

و تقدیم به او که در بدو تولد قرآن خواند،

امیر المومنین علی (ع)

و تقدیم به او که سوره کوثر به نام اوست،

فاطمه زهرا (س)

و تقدیم به قطب عالم امکان،

حضرت مهدی (عج)

روحی و ارواح العالمین

لتراب مقدمه

فداء.

با قدردانی و تشکر:

از مدیر گروه محترم علوم قرآن و حدیث:

سر کار خانم دکتر ثریا قطبی

و استاد راهنما:

جناب آقای دکتر رسول محمد جعفری

و استاد مشاور:

سر کار خانم دکتر طاهره اختری

التفات از صنعت‌های علوم بلاغت می‌باشد که با یادگیری آن به فهم عمیق‌تر اعجاز بلاغی قرآن و ساختار کلامش و درک صحیح آیات الهی نایل می‌شویم. هدف پژوهش حاضر بررسی تطبیقی صنعت التفات در تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن و تفسیر التحریر و التنویر است. پژوهش حاضر از نوع بنیادی و با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و روش تحلیل داده‌ها مقایسه‌ای بوده است. جامعه تحقیق متنی: شامل آیات قرآن و تفسیر المیزان و التحریر می‌باشد که به صورت هدفمند و در راستای سوالات تحقیق انجام گرفته است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که التفات در المیزان بر اساس مکتب سکاکی و بر سه قسم التفات در ضمائر، عدد و افعال است، که به طور کلی ۲۱۷ التفات تبیین شده که ۱۸۵ مورد التفات در ضمائر و ۳۱ مورد التفات در عدد و ۱ مورد التفات در افعال می‌باشد و با دو شیوه ایجابی و سلبی به تبیین التفات در آیات الهی پرداخته، وی در شیوه ایجابی با تعیین مواضع و نکات التفات و بهره‌گیری از اختلاف قرائت، سیاق آیات، اصالت سیاق و بهره‌گیری از قواعد عربی، به بیان التفات پرداخته و در شیوه سلبی علاوه بر قواعد ادبی با توجه به تعمیم خطاب و سیاق به تبیین عدم التفات در آیات پرداخته است. التفات در التحریر بر اساس مکتب سکاکی و بر دو قسم التفات در ضمائر و عدد است که به طور کلی ۲۰۴ مورد التفات تبیین شده که ۲۰۰ مورد التفات در ضمائر و ۴ مورد التفات در عدد می‌باشد و با دو شیوه ایجابی و سلبی به تبیین التفات در آیات پرداخته، که در شیوه ایجابی با تعیین مواضع و نکات التفات و بهره‌گیری از اختلاف قرائت و سیاق و با بهره‌گیری از قواعد عربی و بر اساس قواعد نحوی به تبیین التفات پرداخته است و در روش سلبی تنها با استفاده از قواعد ادبی به تبیین عدم التفات پرداخته است. در انواع التفات هر دو مفسر به التفات در ضمائر و عدد پرداخته‌اند و از این صنعت با نام التفات و عدول یاد کرده‌اند و در تعیین التفات پیرو مکتب سکاکی بوده‌اند و مواضع و نکات التفات را بیان کرده‌اند و در تبیین التفات آیات هر دو مفسر با بهره‌گیری از اختلاف قرائت، سیاق آیات، قواعد عربی به شرح التفات پرداخته‌اند، در برخی از آیات هر دو مفسر با بهره‌گیری از قواعد عربی به عدم التفات در آیات اشاره کرده‌اند، المیزان و التحریر در برخی آیات در تعیین مواضع و نکات آیات و در برخی دیگر تنها در تعیین موضع التفات متفق القول هستند. با وجود شباهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز دیده می‌شود، از جمله تفاوت در اقسام و انواع التفات و تبیین مواضع و نکات التفات و میزان توجه به قواعد ادبی و اختلاف قرائت و سیاق آیات، هم چنین هر کدام در تبیین عدم التفات دلایل متفاوتی ذکر نموده‌اند. با وجود تفاوت‌ها و شباهت‌ها هر دو تفسیر، زیبایی کلام الهی را به تصویر کشیده‌اند.

کلید واژه‌ها: التفات، المیزان، التحریر، مشابهت‌ها، تفاوت‌ها

فهرست

فصل اول: کلیات	۱۵
مقدمه	۱۷
۱-۱- بیان مسأله	۱۸
۲-۱- اهداف پژوهش	۲۰
۱-۲-۱- هدف اصلی	۲۰
۲-۲-۱- اهداف فرعی	۲۰
۳-۱- پرسشهای پژوهش	۲۱
۱-۳-۱- پرسش اصلی	۲۱
۲-۳-۱- پرسشهای فرعی	۲۱
۴-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۲۱
۱-۴-۱- اهمیت و ضرورت نظری	۲۱
۲-۴-۱- اهمیت و ضرورت عملی	۲۱
۵-۱- تعاریف عملیاتی متغیرهای پژوهش	۲۲
۶-۱- نوآوری پژوهش	۲۲
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش	۲۳
۲-۲- بلاغت	۲۴
۱-۲-۲- بلاغت در لغت و اصطلاح	۲۵
۳-۲-۲- انواع علوم بلاغت	۲۶
۳-۲- تفسیر المیزان و روش علامه در تفسیر	۵۱
۴-۲- روش تفسیری ابن عاشور	۵۲
۵-۲- پیشینه تحقیق	۵۴

۵۴.....	۱-۵-۲- پیشینه پژوهش در داخل کشور.....
۵۷.....	۲-۵-۲- پیشینه خارجی
۵۹.....	فصل سوم: روش پژوهش
۶۰.....	۱-۳- مقدمه
۵۱.....	۲-۳- نوع تحقیق.....
۶۱.....	۳-۳- انواع تحقیق بر اساس ماهیت
۶۲.....	۴-۳- جامعه تحقیق
۶۳.....	۵-۳- ابزار اندازه گیری
۶۳.....	۶-۳- روش جمع آوری دادهها
۶۳.....	۷-۳- روش انجام تحقیق.....
۶۴.....	۸-۳- مراحل انجام تحقیق
۶۴.....	۹-۳- روش تجزیه و تحلیل دادهها
۶۶.....	فصل چهارم: یافته‌های پژوهش
۶۷.....	۱-۴- مقدمه
۶۷.....	۱-۲-۴- بررسی سؤال اول تحقیق
۶۷.....	۲-۲-۴- بررسی صنعت التفات در تفسیر المیزان
۷۶.....	۲-۱-۲-۴- التفات از غایب به مخاطب
۸۴.....	۳-۱-۲-۴- التفات از مخاطب به متکلم
۸۴.....	۴-۱-۲-۴- التفات از متکلم به مخاطب
۸۵.....	۵-۱-۲-۴- التفات از متکلم به غایب
۹۸.....	۶-۱-۲-۴- التفات از غایب به متکلم
۱۰۶.....	۷-۱-۲-۴- التفات از متکلم وحده به متکلم مع الغیر
۱۰۷.....	۸-۱-۲-۴- التفات از متکلم مع الغیر به متکلم وحده
۱۰۸.....	۹-۱-۲-۴- التفات از ضمیر به اسم ظاهر
۱۱۰.....	۱۰-۱-۲-۴- التفات در عدد
۱۱۰.....	۱-۱۰-۱-۲-۴- التفات از مفرد به جمع
۱۱۲.....	۲-۱۰-۱-۲-۴- التفات از جمع به مفرد.....

- ۱۱۸.....۳-۱۰-۱-۲-۴- التفات از جمع به تثنیه
- ۱۱۹.....۱۱-۱-۲-۴- التفات در افعال
- ۱۱۹.....۱-۱۱-۱-۲-۴- التفات از امر غایب به حاضر
- ۱۱۹.....۱۲-۱-۲-۴- آیات دارای چند التفات
- ۱۲۹.....۱۳-۱-۲-۴- موارد عدم التفات در آیات
- ۱۳۷.....۲-۲-۴- نکات تفسیری التفات در تفسیر «المیزان»
- ۱۳۸.....۱-۲-۲-۴- نکات تفسیری التفات در ضمائر
- ۱۳۸.....۲-۲-۲-۴- نکات ذکر شده در التفات از مخاطب به غایب
- ۱۳۹.....۳-۲-۲-۴- نکات ذکر شده در التفات از غایب به مخاطب
- ۱۴۰.....۴-۲-۲-۴- نکات ذکر شده در التفات از مخاطب به متکلم
- ۱۴۰.....۵-۲-۲-۴- نکات ذکر شده در التفات از متکلم به مخاطب
- ۱۴۰.....۶-۲-۲-۴- نکات ذکر شده در التفات از متکلم به غایب
- ۱۴۱.....۷-۲-۲-۴- نکات ذکر شده التفات از غایب به متکلم
- ۱۴۲.....۸-۲-۲-۴- نکات ذکر شده التفات از متکلم وحده به متکلم مع الغير
- ۱۴۲.....۹-۲-۲-۴- نکات ذکر شده التفات از متکلم مع الغير به متکلم وحده
- ۱۴۲.....۱۰-۲-۲-۴- نکات ذکر شده التفات از ضمیر به اسم حاضر
- ۱۴۲.....۱۱-۲-۲-۴- نکات تفسیری التفات عدد
- ۱۴۳.....۱-۱۱-۲-۲-۴- نکات ذکر شده التفات از مفرد به جمع
- ۱۴۳.....۲-۱۱-۲-۲-۴- نکات ذکر شده التفات از جمع به مفرد
- ۱۴۳.....۳-۱۱-۲-۲-۴- التفات از جمع به تثنیه
- ۱۴۳.....۱۲-۲-۲-۴- التفات در افعال
- ۱۴۴.....۱-۱۲-۲-۲-۴- نکته ذکر شده التفات از امر غایب به امر حاضر
- ۱۴۴.....۱۳-۲-۲-۴- چند موردیها
- ۱۴۴.....۳-۱-۲-۴- روشهای «المیزان» در بهره‌گیری از التفات
- ۱۴۵.....۱-۳-۱-۲-۴- روشهای ایجابی المیزان در تبیین التفات
- ۱۴۵.....۲-۳-۱-۲-۴- پیروی از مکتب بلاغی سکاکی
- ۱۴۶.....۳-۳-۱-۲-۴- تعیین مواضع التفات
- ۱۴۷.....۴-۳-۱-۲-۴- تبیین نکات التفات آیات

- ۱۴۷..... ۴-۲-۱-۳-۵- بهره‌گیری از اختلاف قراءات.....
- ۱۴۷..... ۴-۲-۱-۳-۵-۱- تعیین التفات بر اساس قرائت مشهور.....
- ۱۴۸..... ۴-۲-۱-۳-۵-۲- تعیین التفات بر اساس قرائت غیر مشهور.....
- ۱۴۸..... ۴-۲-۱-۳-۶- بهره‌گیری از سیاق.....
- ۱۴۸..... ۴-۲-۱-۳-۶-۱- سیاق و التفات در آیه.....
- ۱۴۹..... ۴-۲-۱-۳-۶-۲- اصالت دادن به سیاق.....
- ۱۵۰..... ۴-۲-۱-۳-۷- بهره‌گیری از قواعد ادبی.....
- ۱۵۰..... ۴-۲-۱-۳-۷-۱- بهره‌گیری از عطف آیه.....
- ۱۵۰..... ۴-۲-۱-۳-۷-۲- توجه به مقول قول.....
- ۱۵۱..... ۴-۲-۱-۳-۷-۳- توجه به تقدیر آیه.....
- ۱۵۱..... ۴-۲-۱-۳-۷-۴- بهره‌گیری از مرجع ضمیر.....
- ۱۵۱..... ۴-۲-۱-۳-۷-۵- بهره‌گیری از معنای استفهام در آیه.....
- ۱۵۲..... ۴-۲-۱-۳-۷-۶- بهره‌گیری از اسم اشاره و مخاطب آیه.....
- ۱۵۲..... ۴-۲-۱-۳-۸- بهره‌گیری از التفات های درهم آمیخته.....
- ۱۵۲..... ۴-۲-۱-۴- روشهای سلبی المیزان در تبیین التفات.....
- ۱۵۳..... ۴-۲-۱-۴-۱- بهره‌گیری از قواعد ادبی.....
- ۱۵۳..... ۴-۲-۱-۴-۱-۱- بهره‌گیری از مرجع ضمیر.....
- ۱۵۳..... ۴-۲-۱-۴-۱-۲- بهره‌گیری از عطف در آیه.....
- ۱۵۳..... ۴-۲-۱-۴-۱-۳- بهره‌گیری از تعمیم مخاطب.....
- ۱۵۴..... ۴-۲-۱-۴-۱-۴- بهره‌گیری از سیاق.....
- ۱۵۴..... ۴-۳- بررسی سوال دوم تحقیق.....
- ۱۵۵..... ۴-۳-۱- بررسی صنعت التفات در تفسیر «التحریر».....
- ۱۵۵..... ۴-۳-۱-۱- التفات از مخاطب به غایب.....
- ۱۷۰..... ۴-۳-۱-۲- التفات از غایب به مخاطب.....
- ۱۹۳..... ۴-۳-۱-۳- التفات از مخاطب به متکلم.....
- ۱۹۵..... ۴-۳-۱-۴- التفات از متکلم به مخاطب.....
- ۱۹۵..... ۴-۳-۱-۵- التفات از متکلم به غایب.....
- ۲۰۰..... ۴-۳-۱-۶- التفات از غایب به متکلم.....

- ۲۱۲.....۷-۱-۳-۴- التفات از متکلم وحده به متکلم مع الغير.....
- ۲۱۳.....۸-۱-۳-۴- التفات از اسم ظاهر به متکلم.....
- ۲۱۳.....۹-۱-۳-۴- التفات از ضمير به اسم ظاهر.....
- ۲۱۳.....۲-۳-۴- التفات در عدد.....
- ۲۱۳.....۱-۲-۳-۴- التفات از مفرد به جمع.....
- ۲۱۴.....۲-۲-۳-۴- التفات از جمع به مفرد.....
- ۲۲۸.....۲-۳-۴- نکات تفسیری ارائه شده از التفات.....
- ۲۲۸.....۱-۲-۳-۴- نکات التفات در «التحریر».....
- ۲۲۴.....۱-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از مخاطب به غایب.....
- ۲۲۷.....۲-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از غایب به مخاطب.....
- ۲۲۷.....۳-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از مخاطب به متکلم.....
- ۲۲۸.....۴-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از متکلم به مخاطب.....
- ۲۲۸/.....۵-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از متکلم به غایب.....
- ۲۲۸.....۶-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از غایب به متکلم.....
- ۲۲۸.....۷-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از متکلم وحده به متکلم مع الغير.....
- ۲۲۸.....۸-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از اسم ظاهر به متکلم.....
- ۲۲۸.....۹-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از ضمير به اسم
ظاهر.....
- ۲۲۹.....۱۰-۱-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات افعال.....
- ۲۲۹.....۲-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات عدد.....
- ۲۲۹.....۱-۲-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از مفرد به جمع.....
- ۲۲۹.....۲-۲-۲-۳-۴- نکات ذکر شده در التفات از جمع به مفرد.....
- ۲۳۲.....۳-۴-۴- روشهای «التحریر» در بهره گیری از التفات.....
- ۲۴۳.....۱-۴-۴- شباهت در انواع التفات.....

- ۲۴۳..... شباهت در کارکرد التفات ۲-۴-۴
- ۲۴۴ شباهت در روشهای بهره گیری از التفات ۳-۴-۴
- ۲۴۵ بهره گیری از اختلاف قراءات ۴-۱-۳-۴-۴
- ۲۴۵ بهره گیری از سیاق ۵-۱-۳-۴-۴
- ۲۴۵ بهره گیری از عطف در آیه ۶-۱-۳-۴-۴
- ۲۴۵ توجه به مقول قول ۷-۱-۳-۴-۴
- ۲۴۵ توجه به تقدیر در آیه ۸-۱-۳-۴-۴
- ۲۴۵ شباهتها در روش سلبی بهره گیری از التفات ۱-۲-۴-۴
- ۲۴۵ شباهت نظرات در التفاتهای مشترک ۱-۱-۲-۴-۴
- ۲۴۶ التفات از مخاطب به غایب ۲-۱-۲-۴-۴
- ۲۴۶ التفات از غایب به مخاطب ۳-۱-۲-۴-۴
- ۲۴۶ التفات از متکلم وحده به متکلم مع الغير ۴-۱-۲-۴-۴
- ۲۴۷ تفاوت در انواع التفات ۱-۵-۴
- ۲۴۷ تفاوت در کارکرد التفات ۲-۵-۴
- ۲۴۷ تفاوت در روشهای ایجابی بهره گیری از التفات ۱-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۸ تعیین مواضع التفات ۲-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۸ تبیین نکات التفات ۳-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۸ بهره گیری از اختلاف قراءات ۴-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۸ بهره گیری از سیاق ۵-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۸ بهره گیری از قواعد عربی ۶-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۹ بهره گیری از عطف در آیه ۷-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۹ بهره گیری از معنای استفهام در آیه ۸-۱-۲-۵-۴
- ۲۴۹ بهره گیری از اسم اشاره و مخاطب ۹-۱-۲-۵-۴

- ۲۴۹..... ۴-۵-۲-۱-۱۰- تعیین التفات با توجه به تغییر مخاطب
- ۲۴۹..... ۴-۵-۲-۱-۱۱- بهره‌گیری از التفاتهای درهم آمیخته
- ۲۴۹..... ۴-۵-۲-۱-۱۲- بیان التفات با توجه به متفرع بودن آیه
- ۲۵۰..... ۴-۵-۲-۱-۱۳- بیان التفات بر اساس نقش کلمه در جمله
- ۲۵۰..... ۴-۵-۲-۱- تفاوتها در روش سلبی بهره‌گیری از التفات
- ۲۵۰..... ۴-۵-۲-۱- تفاوت در کارکرد تبیین عدم التفات
- ۲۵۰..... ۴-۵-۲-۱- ذکر عدم التفات با بهره‌گیری از عطف در آیه
- ۲۵۰..... ۴-۵-۲-۱-۳- ذکر عدم التفات با بهره‌گیری از تعمیم مخاطب
- ۲۵۰..... ۴-۵-۲-۱-۴- ذکر عدم التفات با بهره‌گیری از سیاق
- ۲۵۱..... ۴-۵-۲-۱-۵- ذکر سبب عدم التفات با بهره‌گیری از استیناف
- ۲۵۱..... ۴-۵-۲-۱-۶- ذکر سبب عدم التفات با بهره‌گیری از معترضه بودن
- ۲۵۱..... ۴-۵-۲-۱-۷- ذکر سبب عدم التفات با بهره‌گیری از متفرع بودن
- ۲۵۱..... ۴-۵-۳- تفاوت نظرات در التفاتهای مشترک
- ۲۵۱..... ۴-۵-۳-۱- التفات مشترک از مخاطب به غایب
- ۲۵۲..... ۴-۵-۳-۲- التفات از غایب به مخاطب
- ۲۵۳..... ۴-۵-۳-۳- التفات از متکلم به غایب
- ۲۵۳..... ۴-۵-۳-۴- التفات از غایب به متکلم
- ۲۵۵..... ۴-۵-۵- اختلاف در پذیرش التفات
- ۲۵۵..... ۴-۵-۵-۱- التفات در میزان و عدم پذیرش التحریر
- ۲۵۶..... ۴-۵-۵-۲- التفات در التحریر و عدم پذیرش میزان
- ۲۸۴..... فصل پنجم: بحث، نتیجه‌گیری پیشنهادها و محدودیت‌ها
- ۲۸۵..... ۵-۱- مقدمه
- ۲۸۵..... ۵-۲-۱- نتایج بررسی سؤال اول پژوهش
- ۲۸۶..... ۵-۲-۲. نتایج بررسی سؤال دوم پژوهش

۲۸۷.....	۳-۲-۵. نتایج بررسی سؤال سوم پژوهش
۲۸۸.....	۴-۲-۵. نتایج بررسی سؤال چهارم پژوهش
۲۹۰.....	۳-۵. بحث
۲۹۱.....	۴-۵- محدودیت‌های پژوهش
۲۹۱.....	۵-۵- پیشنهادها
۲۹۱.....	۱-۵-۵- پیشنهادهای پژوهشی
۲۹۱.....	۲-۵-۵- پیشنهادهای کاربردی
۲۹۳.....	فهرست منابع

فهرست جداول و نمودارها

۲۴۳.....	جدول (۱-۴) توزیع فراوانی انواع التفات در تفسیر المیزان
۲۴۵.....	جدول (۲-۴) توزیع فراوانی انواع التفات در تفسیر التحریر
۲۶۷.....	نمودار (۱-۴) نمودار دایره‌ای انواع التفات در تفسیر المیزان
۲۶۷.....	نمودار (۲-۴) نمودار دایره‌ای انواع التفات در التحریر
۲۶۸.....	نمودار (۳-۴) نمودار میله‌ای مقایسه انواع التفات در تفسیر المیزان و تفسیر التحریر

فصل اول کلیات

مقدمه

التفات یکی از صنایع ادبی است که در شناخت و درک کلام الهی موثر می‌باشد چه بسا غفلت از این صنعت و عدم شناخت آن ما را از درک حقیقت کلام خداوند باز دارد، سخنی که بهترین مسطوره علم ربوبی بوده و پیروان توحید ناگزیرند که با روشنائی آن راه عبودیت را بیمایند. توجه به اسباب فهم سخن خداوند مستلزم یادگیری علمی است که ما را در این مهم یاری کند. شناخت التفات و اقسام و اهداف آن سبب رفع ابهام در پاره‌ای از آیات می‌شود که خداوند ناگاه از مخاطب روی گردانده و او را غایب فرض می‌کند و یا سخن خود را از عموم برگردانده و متوجه پیامبر(ص) می‌کند که خود نشانه نوعی بلاغت است زیرا گوینده و نویسنده بلیغ ماهر از یک نواخت بودن سخن و جمله که طبعاً ملال آور و خسته کننده است پرهیز می‌کند همه این‌ها از فنون بلاغت است و طبعاً نوعی ابهام برای کسانی که آشنای به این نوع دقایق بیانی نباشند پیش می‌آورد و ممکن است لوازم جمله‌ها برای کسانی که آشنای باین نوع قواعد بیان و بلاغت نیستند پوشیده و پنهان بماند و درک این مطالب که از لوازم سخن است نسبت به توانایی فکری اشخاص مختلف می‌باشد.

این روش قبل از قرآن بین فصحاء عرب معمول بوده اما قرآن در سطح گسترده‌تری از آن بهره جسته است. در محیط فصاحت و بلاغت عربستان که تفنن و تنوع سخن از ارکان محسنات کلام به حساب می‌آمد، اگر قرآن با سبکی روان و یک نواخت و در خور فهم عالم و عامی نازل می‌شد در این بازار ارزش و قیمتی

نمی‌یافت و با ردّ افکار مواجه می‌گشت و گردن‌ها در برابر آن خاضع نمی‌گشت و قهراً اثر هدایتی که از آن منظور بود حاصل نمی‌شد.

از آن جا که سر آغاز هر پژوهش هدفدار به معرفی دقیق و بیان ویژگی‌ها و ضرورت‌ها و اهداف آن اختصاص دارد در این فصل به ترتیب به توضیح بیان مسئله، اهداف تحقیق در قالب هدف اصلی و اهداف فرعی، پرسش‌های تحقیق، اهمیت و ضرورت تحقیق، تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها و نوآوری تحقیق پرداخته خواهد شد.

۱-۱- بیان مسأله

قرآن کتاب وحیانی آخرین پیامبر خداست که برای هدایت بشر فرستاده شده و دارای وجوهی از اعجاز می باشد از جمله: فصاحت و بلاغت و نظم بدیع آن که بی‌بدیل و نظیر است، معارف و احکام تشریحی موافق عقل و فطرت انسان، خبرهای غیبی، اشارات علمی، عدم تناقض (معرفت، ۱۳۸۶: ۲۹-۲۸)، کتابی که در مورد اعجاز بیانی آن اجماع صورت گرفته و این همان چیزی است که باعث شده علاوه بر آن نکات بلاغی که مفسران در خلال تفسیر آیات به آن پرداخته‌اند، مسأله بیان و بلاغت قرآن به طور خاص به عرصه علوم بلاغت کشیده شود. (بنت الشاطی، ۱۳۸۲: ۷۹) علوم بلاغی با قرار دادن مبادی فهم، قرآن پژوه را برای وصول به فهمی درست از ساختار فصیح و بلیغ قرآن یاری می‌رساند و از جمله علوم مورد نیاز مفسر است و به عنوان علوم پیش‌نیاز بر تفسیر تقدم رتبی دارد. (نقیب زاده، ۱۳۸۹: ۲) از جمله مباحث علوم بلاغت بحث التفات می باشد، در خصوص جایگاه این صنعت ادبی در علوم بلاغت از منظر دانشمندان اتفاق نظر وجود ندارد و منتسب به هر سه حوزه علوم بلاغت یعنی معانی، بیان و بدیع بوده است. (رحمانی، ۱۳۹۱: ۱۴۵) ابن معنز (۲۹۳ هـ ق) آن را جزء صنعت بدیع به حساب آورده (ابن معنز، ۵۸: ۱۴۰۲)، زمخشری (۵۳۸ هـ ق) آن را جزء علم بیان می‌داند (زمخشری، ۱۵۳۸: ۱۴/۱) و سکاکی (۶۲۶ هـ ق) آن را زیر مجموعه علم معانی معرفی کرده و آن را مطابقت کلام با مقتضای حال می‌داند (سکاکی، ۱۱۹: ۱۴۰۷)، اما بررسی صنعت ادبی التفات بیشتر در حوزه علم معانی صحیح است. (طَبَّل، ۱۴۱۸: ۲۹)

در تفسیرهای متأخران در بین فریقین دو تفسیر به موضوع التفات توجه ویژه‌ای داشته‌اند و از آن برای بیان دیدگاه‌های تفسیری نوین خود فراوان بهره جسته‌اند، در شیعه علامه طباطبایی در «المیزان فی تفسیر القرآن» و در اهل سنت ابن عاشور در «التحریر و التنبی» به این صنعت ادبی توجه کرده‌اند، با توجه به مبانی و روش‌های هر یک از این دو مفسر تفسیرهای متفاوتی از التفات ارائه داشته‌اند، به عنوان نمونه در «المیزان» در سوره فاتحة الكتاب ذیل آیات «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ، اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» (فاتحه: ۵-۴) دلیل آوردن التفات از غایب به متکلم را چنین بیان کرده است: «در جمله «إِيَّاكَ نَعْبُدُ» ناگهان از سیاق غایب به سیاق حضور و مخاطب التفات می‌شود، با اینکه تا کنون می‌گفت حمد خدایی را که چنین و چنانست، ناگهان بگوید: «تو را می‌پرستیم»، چون گفتیم حق پرستش او این است که او را حاضر و روبرو بدانیم و اما از ناحیه بنده، حق عبادت این است که خود را حاضر و روبروی خدا بداند و آنی از اینکه دارد عبادت می‌کند غایب و غافل نشود و عبادتش تنها صورت عبادت و جسدی بی‌روح نباشد و نیز عبادت خود را قسمت نکند که در یک قسمت آن مشغول پروردگارش شود و در قسمت دیگر آن مشغول و به یاد غیر او باشد، حال یا این که این شرک را هم در ظاهر و هم در باطن داشته باشد و یا آن که این شرک را تنها در باطن داشته باشد» (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۴۱/۱)، اما ابن عاشور در «التحریر و التنبی» دلیل آن را چنین بیان کرده: «بنده بعد از حمد خداوند به صفات عظیم، فکرش به نهایت می‌رسد و خودش را درحضور خداوند تصور می‌کند پس پروردگارش را با رو آوردن به او مخاطب قرار می‌دهد و آن چه بر التفات آیه می‌افزاید رها کردن ثنای الهی و دعا کردن است و بدون شک دعا اقتضای خطاب می‌کند و در عدول از ضمیر واحد به ضمیر متکلم دلالت می‌کند بر این که حمد از طرف جمعی صورت گرفته است و نیز در آن خشم مشرکان برانگیخته می‌شود و ثنای بلیغ تر با صیغه متکلم است، چرا که می‌دانند که مسلمانان در عزت خواهند بود و نیز «نعبد و نستعین» از «اعبد و استعین» بلیغ تر است، برای این که ثنا بدون مناجات نباشد و به خاطر این که خداوند محمود معبود، مستعان است.» (ابن عاشور، بی تا: ۱/ ۱۷۷)

به نظر پژوهشگر در هر دو تفسیر «المیزان» و «التحریر» التفات با توجه به سیاق آیات تبیین شده است، با این تفاوت که علامه طباطبایی در «المیزان» با برداشتی که از روح آیات دارد، سیاق آنها را به عبودیت خداوند و توحید مستمر منصرف کرده است و از این روی التفات از غایب به مخاطب را گویای ارتباط آگاهانه و

دائمی در عبادت و پرهیز از غفلت می‌داند. اما ابن عاشور در «التحریر» سعی می‌کند برداشت خود را مستند به اقوال دانشمندان بلاغت کند، به همین دلیل ابتدا پس از مقدماتی که از آرای علمای بلاغت ذکر می‌کند، سیاق آیات را مدح و ثنای خداوند می‌داند که در پی آن دعا به همراه دارد و هر دعایی ناگزیر از مخاطب قرار دادن می‌باشد.

از آنجا که اثبات اعجاز بلاغی قرآن و اثبات مصادیقی از رعایت اصل حکمت در قرآن وابسته به بحث بلاغی از قبیل حکمت در مخالفت با ظاهر است که در صنعت ادبی التفات آمده و فواید عام از جمله ایجاد نشاط در خواننده و فواید خاص از جمله تنبیه مشرکان و تعظیم پیامبر(ص) دارد و هم چنین در رفع شبهات مربوط به اعجاز بیانی و تحلیل زبان قرآن و تبیین حکیمانه بودن بیانات قرآن وابسته به بحث بلاغی است، توجه به ساختارهای کلام و تنوع بیانی در ترکیب و ساختار قرآن برای ما ضرورت دارد.

این تحقیق در پی بررسی تطبیقی صنعت ادبی التفات در «المیزان» و «التحریر» است تا با مقایسه به کارگیری این صنعت در این دو تفسیر و بیان شباهت‌ها و تفاوت‌ها به این سوال پاسخ دهد که مطالعه تطبیقی صنعت ادبی التفات در «المیزان» و «التحریر» چگونه می‌باشد؟

۲-۱- اهداف پژوهش

۱-۲-۱- هدف اصلی

«مطالعه تطبیقی صنعت ادبی التفات در المیزان فی تفسیر قرآن و التحریر و التئور»

۱-۲-۲- اهداف فرعی

۱. تبیین و تحلیل صنعت ادبی التفات در تفسیر «المیزان»

۲. تبیین و تحلیل صنعت ادبی التفات در تفسیر «التحریر»

۳. تبیین و تحلیل وجوه اشتراک صنعت ادبی التفات در «المیزان» با «التحریر»

۴. تبیین و تحلیل وجوه افتراق صنعت ادبی التفات در «المیزان» با «التحریر»